

1 Grootboek, journaalposten, balans en winst- en verliesrekening

In de boekhouding worden de financiële feiten (boekingsfeiten) van een onderneming systematisch vastgelegd en verwerkt. Boekingsfeiten zijn enerzijds uitgaven en ontvangsten. De boekingsfeiten worden via boekstukken in het grootboek verwerkt. Naast het begrip boekhouding bestaat ook het begrip ‘administratie’. De administratie van een onderneming is breder dan de boekhouding sec. De administratie van een onderneming bestaat naast de boekhouding ook uit correspondentie, offertes, klantgegevens, calculaties, salarisadministratie, planning, enzovoort.

Niet alle kosten van een onderneming zijn uitgaven. Er is een wezenlijk verschil tussen uitgaven en kosten. Een uitgave is een betaling, een geldtransactie; het leidt tot een verandering in de liquide middelen. Kosten zijn uitgaven of waardeverminderingen.

Let op!

Sommige uitgaven zijn geen kosten en sommige kosten zijn geen uitgaven. De aankoop van een auto is een investering. Het is wel een uitgave maar het is geen kostenpost voor de onderneming. De jaarlijkse waardeverminderingen van de auto (de afschrijvingen) zijn voor de onderneming kosten maar geen uitgaven.

Voorbeeld

Als een ondernemer een bedrijfsauto koopt en betaalt, is dat een uitgave. Deze uitgave is geen kostenpost. Het is een investering. Deze investering wordt op de balans geactiveerd. De bedrijfsauto wordt jaarlijks door gebruik in de onderneming minder waard. Daarom wordt jaarlijks een bedrag als kosten op de winst- en verliesrekening in aanmerking genomen. Dit heet afschrijven. De afschrijvingskosten zijn geen uitgaven maar wel ondernemingskosten. De afschrijvingskosten nemen wij op de winst- en verliesrekening op en ze komen bij het bepalen van de winst in aftek. De jaarlijkse kosten van de auto zoals verzekeringskosten, brandstofkosten, motorrijtuigenbelasting, onderhoudskosten enzovoort zijn zowel ondernemingskosten als uitgaven.

Anderzijds zijn financiële feiten (boekingsfeiten) waardeveranderingen van de bezittingen, de schulden en/of het eigen vermogen. Aan de basis van een financieel feit ligt vaak een schriftelijk of digitaal document, ook wel een boekingsstuk genoemd. Een voorbeeld van een boekingsstuk is een factuur, een bankafschrift of een eigen gemaakte schriftelijke notitie, ook wel memoriaalstuk genoemd.

Door middel van het vastleggen van de financiële feiten wordt inzage verkregen in de vermogenspositie van een onderneming. De wettelijke verplichting voor het voeren van een boekhouding is voor een 'ieder' die een bedrijf of zelfstandig beroep uitoefent vastgelegd in artikel 3:15i lid 1 Burgerlijk Wetboek (BW).

'Een ieder die een bedrijf of zelfstandig een beroep uitoefent, is verplicht van zijn vermogenstoestand en van alles betreffende zijn bedrijf of beroep, naar de eisen van dat bedrijf of beroep, op zodanige wijze een administratie te voeren en de daartoe behorende boeken, bescheiden en andere gegevensdragers op zodanige wijze te bewaren, dat te allen tijde zijn rechten en verplichtingen kunnen worden gekend.'

Voor rechtspersonen is deze verplichting vastgelegd in artikel 2:10 lid 1 BW:

'Het bestuur is verplicht van de vermogenstoestand van de rechtspersoon en van alles betreffende de werkzaamheden van de rechtspersoon, naar de eisen die voortvloeien uit deze werkzaamheden, op zodanige wijze een administratie te voeren en de daartoe behorende boeken, bescheiden en andere gegevensdragers op zodanige wijze te bewaren, dat te allen tijde de rechten en verplichtingen van de rechtspersoon kunnen worden gekend.'

Het grootste gedeelte van de boekhoudingen wordt met behulp van een boekhoudprogramma¹ gevoerd, met als gevolg dat het soms lastig is om de systematiek van het boekhouden te begrijpen. Immers, na het intoetsen van de gegevens in het boekhoudprogramma verwerkt het boekhoudprogramma deze gegevens met een druk op de knop tot een balans of een winst- en verliesrekening. Hoe het boekhoudprogramma tot de balans of de winst- en verliesrekening komt, is voor sommigen abacadabra. Daarom wordt in dit hoofdstuk de basis van het boekhouden behandeld.

In dit boek wordt gesproken over de commerciële jaarrekening; andere benamingen hiervoor zijn 'bedrijfseconomische' of 'vennootschappelijke' jaarrekening.

De boekhouding van een onderneming bestaat uit een rekeningschema, dagboeken en een grootboek. Het rekeningschema is een decimaaloverzicht van de grootboekrekeningen die in een onderneming gebruikt worden. Een grootboekrekening wordt in het algemeen met vier cijfers aangeduid (0000 tot en met 9999). Het eerste cijfer staat voor de rubriek, het tweede cijfer voor de subrubriek en de laatste twee cijfers geven het rekeningnummer aan.

1 Bekende boekhoudprogramma's zijn Exact, SnelStart, Multivers, SAP, Accountview.

Voorbeeld van een rekeningschema:²

ALGEMEEN REKENINGSHEMA						
RUBRIEK 0	RUBRIEK 1	RUBRIEK 2	RUBRIEK 4	RUBRIEK 7	RUBRIEK 8	RUBRIEK 9
010 Bedrijfspand	100 Kas	200 Kruisposten	400 Brutoloon	700 Voorraad goederen	800 Inkoop-prijs verkopen	910 Ontvangen kortingen
011 Afschrijving bedrijfspand	110 Bank	210 Te betalen lonen	401 Sociale lasten	710 Inkopen	830 Verleende kortingen	940 Incidentele resultaten
015 Verbouwing	130 Debiteuren		409 Overige personeelskosten			
016 Afschrijving verbouwing	140 Crediteuren		410 Huisvestingskosten			
020 Inventaris	160 Loonheffingen		420 Autokosten			
021 Afschrijving Inventaris	161 Pensioenpremie		430 Verkoopkosten			
030 Machines	170 Rekening-courant directeur ²⁾		460 Interestkosten			
031 Afschrijving machines	171 Te betalen vennootschapsbelasting ³⁾		470 Algemene kosten			
040 Auto's	180 Te verrekenen omzetbelasting		480 Afschrijvingskosten			
041 Afschrijving auto's	181 Verschuldigde omzetbelasting					
060 Aandelenvermogen ¹⁾	182 Af te dragen omzetbelasting					
061 Winstreserve ¹⁾	190 Vooruitbetaalde bedragen					
080 Leningen o/g	191 Nog te betalen bedragen					
081 Hypothecaire lening	192 Nog te ontvangen bedragen					
	193 Vooruitontvangen bedragen					
¹⁾ Bij de eenmanszaak zijn 060 + 061 samengevoegd tot rek. 050 Eigen vermogen	²⁾ Bij de eenmanszaak boek je privé-opnamen op 051 Privé					
	³⁾ Bij de eenmanszaak betaal je de winstbelasting via 051 Privé					

Voorbeeld nummering van grootboekrekeningen:

4210

- 4 staat voor de rubriek, er wordt aangegeven dat het een kostenrekening is;
- 2 staat voor de subrubriek, bijvoorbeeld huisvestingskosten;
- 10 staat voor het rekeningnummer, bijvoorbeeld huur.

Een ondernemer is vrij; er wordt niet voorgeschreven hoe zijn administratie moet worden opgebouwd of hoe zijn grootboek moet worden ingericht.

Het dagboek is onderdeel van de financiële administratie. Aan de hand van primaire documenten zoals een inkoopfactuur, bankafschrift, verkoopfactuur of kasstaat worden de financiële feiten in het dagboek vastgelegd. Dit wordt ook wel de primaire boeking genoemd. De volgende dagboeken worden vrijwel in alle ondernemingen gebruikt:

- inkoopboek: hierin worden de inkopen geadmineistreerd;
- verkoopboek: hierin worden de verkopen geadmineistreerd;
- bankboek: hierin worden de ontvangsten en uitgaven per bank geadmineistreerd;
- kasboek: wordt gebruikt voor alle contante betalingen en ontvangsten in een onderneming;
- memoriaalboek ook wel diverse postenboek genoemd.

2 Drs. P.F. Pieterse en K.P. Pietersen, *Bijlage bij Basiskennis Boekhouden BKB, Boekhouden in de praktijk 1*, Baarn: NOI, p. 40.

Het grootboek is het administratieve centrum van de onderneming; het bestaat uit rekeningen/overzichten waarop de gevolgen van de financiële feiten systematisch worden vastgelegd. Dit noemen wij ook wel de secundaire boeking. In het grootboek onderscheiden wij rekeningen van balans, de zogenoemde balansrekeningen en rekeningen van resultaat, de zogenoemde kosten- en opbrengstenrekeningen. Aan de hand van het decimale cijfer is te onderscheiden of het een rekening van balans of resultaat betreft:

Begincijfer	Omschrijving	Balans/ Resultaat
0	Vaste activa, eigen vermogen, voorzieningen, langlopende schulden	Balans
1	Vlottende activa (geen voorraden), kortlopende schulden	Balans
2	Tussenrekeningen	Neutraal
3	Voorraad grondstoffen	Balans
4	Kosten	Resultaat
5	Verbijzondering van indirecte kosten	Resultaat
6	Directe fabricagekosten en toeslag voor indirecte fabricagekosten	Resultaat
7	Voorraad gereed product, voorraad goederen in bewerking	Balans
8	Verkopen	Resultaat
9	Samenvatting van het bedrijfsresultaat, belastinglast, privémutaties	Resultaat

De rubrieken drie, vijf en zes komen in een ‘handelsbedrijf’ in principe niet voor. Iedere grootboekrekening heeft een debet- en een creditzijde en wordt bijgehouden in een T-model, ook wel scontrovorm genoemd:

Debet	Credit
Mutaties	Mutaties
Totaal	Totaal

De tegenhanger van het T-model is de staffelvorm. Bij een staffelvorm staan credit (vermogen/opbrengst) en debet (bezit/kosten) verticaal onder elkaar opgenomen.

Het grootboek wordt aan de hand van journaalposten gevoed met boekingen. Met behulp van een journaalpost wordt een grootboekrekening voor een bepaald bedrag gedebiteerd of gecrediteerd. Een journaalpost moet altijd in evenwicht zijn, dat wil zeggen dat de bedragen aan de debet- en de creditzijde aan elkaar gelijk moeten zijn. Een journaalpost bestaat uit minimaal twee regels. Dit vloeit voort uit de systematiek van het ‘dubbel boekhouden’. Het dubbel boekhouden is in de vijftiende

eeuw beschreven door de Italiaan Luca di Borgo Pacioli. Bij dubbel boekhouden wordt elk financieel feit op twee rekeningen geboekt, eenmaal aan de debetzijde en eenmaal aan de creditzijde. 'Dubbel boekhouden' moet overigens niet verward worden met een dubbele boekhouding. Bij een dubbele boekhouding houdt een onderneming naast een reguliere boekhouding een schaduwboekhouding bij met bijvoorbeeld als doel het ontduiken van belastingen, het misleiden van beleggers of het verbergen van illegale activiteiten.

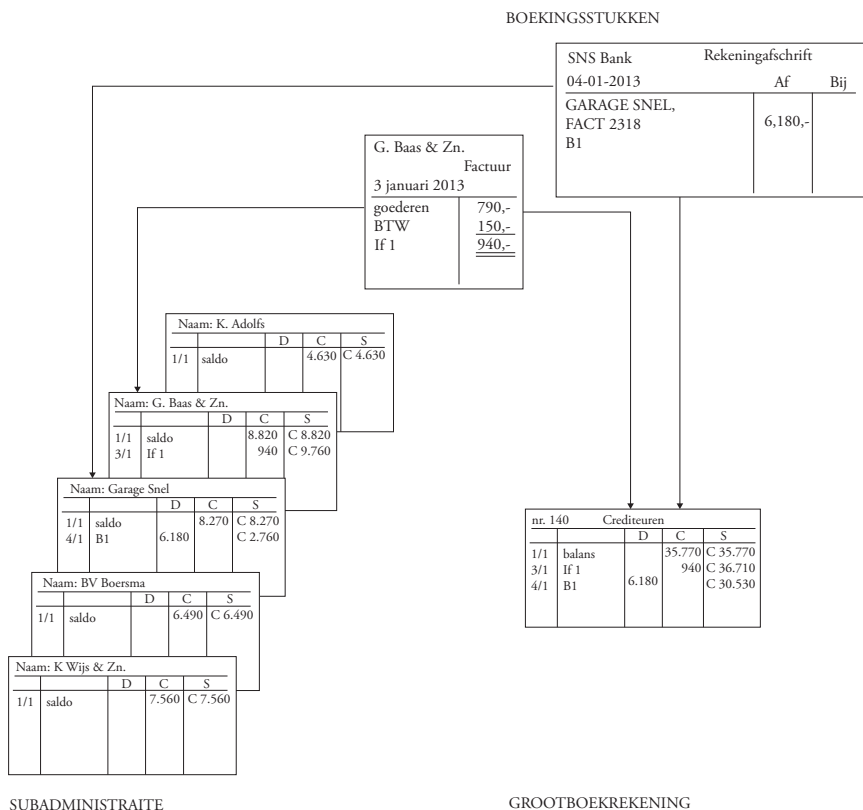
Schematische voorstelling van het grootboek:³

GROOTBOEK							
BEDRIJFSPAND				EIGEN VERMOGEN			
datum	omschrijving	debet	credit	datum	omschrijving	debet	credit
jan.1	balans	214.000		jan.1	balans		65.000
INVENTARIS				HYPOTHEEK			
datum	omschrijving	debet	credit	datum	omschrijving	debet	credit
jan.1	balans	36.000		jan.1	balans		183.000
BANK				CREDITEUREN			
datum	omschrijving	debet	credit	datum	omschrijving	debet	credit
jan.1	balans	9.000		jan.1	balans		12.000
KASGELD							
datum	omschrijving	debet	credit				
jan.1	balans	1.000					

3 Drs. P.F.Pieterse en K.P. Pietersen, *Basiskennis Boekhouden BKB, Boekhouden in de praktijk 1*, Baarn: NOI, p. 30.

Voor sommige grootboekrekeningen (debiteuren, crediteuren, voorraden) worden subgrootboeken bijgehouden. In het subgrootboek worden de details van de respectievelijke grootboekrekening bijgehouden. Het totaal van de grootboekrekening debiteuren wordt in het subgrootboek uitgesplitst over de verschillende debiteuren. Stel dat het totaal van de rekening debiteuren € 1.000 is. De ondernemer heeft vijf klanten (afnemers). Uit het subgrootboek blijkt vervolgens welke klant nog een rekening (schuld) heeft open staan aan de ondernemer.

Debet		Credit
Verkopen op rekening	€ 1.000	
Totaal	€ 1.000	Totaal
Debet		Credit
Verkopen op rekening	€ 500	
Totaal	€ 500	Totaal
Debet		Credit
Verkopen op rekening	€ 250	
Totaal	€ 250	Totaal
Debet		Credit
Verkopen op rekening	€ 150	
Totaal	€ 150	Totaal
Debet		Credit
Verkopen op rekening	€ 100	
Totaal	€ 100	

Schematisch voorbeeld van een sub-administratie (crediteuren)⁴

De balans is een momentopname van de financiële positie van een bepaalde onderneming op een bepaald moment. Dat moment is meestal 31 december. Bij een gebroken boekjaar, dat wil zeggen een jaar dat niet overeenkomt met een kalenderjaar, kan dat moment op een andere datum in het jaar liggen, bijvoorbeeld 30 juni. Een boekjaar telt meestal twaalf maanden. De balans geeft een overzicht van de bezittingen, de schulden en het eigen vermogen van een onderneming. De balans kent een debet- en een creditzijde. Beide zijden van de balans zijn aan elkaar gelijk. Dit wordt ook wel aangeduid met de term: 'de balans is in evenwicht'. Op de debetzijde van de balans staan de bezittingen (activa) van de onderneming. Op de creditzijde van de balans staat hoe het bezit gefinancierd is. De financiering kan zowel plaatsvinden met eigen vermogen als met vreemd vermogen. Het totaal van het bezit is gelijk aan het totaal van het eigen en het vreemd vermogen. Bij een financieel gezonde onderneming is het bezit groter dan de schuld. Het verschil tussen de bezittingen en de schulden is het eigen vermogen. Dit vermogen wordt sal-

⁴ Drs. P.F.Pieterse en K.P. Pietersen, *Basiskennis Boekhouden BKB, Boekhouden in de praktijk 1*, Baarn: NOI, p. 132.

derend bepaald. Als alle bezittingen zijn verkocht en alle schulden zijn afgelost restert het eigen vermogen.

De hoofdingeling van de balans staat vermeld in artikel 2:364 BW. In hoofdlijnen komt die indeling erop neer dat de activa worden onderscheiden in vaste activa, zoals gebouwen en machines, in vlottende activa zoals debiteuren en voorraden en in liquide middelen. De vaste activa worden op grond van artikel 2:364 lid 2 BW onderverdeeld in immateriële, materiële en financiële vaste activa.

Onder de immateriële vaste activa worden de volgende zaken opgenomen: kosten die verband houden met de oprichting en met de uitgifte van aandelen; kosten van ontwikkeling; kosten van verwerving ter zake van concessies, vergunningen en rechten van intellectuele eigendom; kosten van goodwill die van derden is verkregen; vooruitbetalingen op immateriële vaste activa. Onder de materiële vaste activa vallen bedrijfsgebouwen en -terreinen; machines en installaties; andere vaste bedrijfsmiddelen, zoals technische en administratieve uitrusting; materiële vaste bedrijfsactiva in uitvoering en vooruitbetalingen op materiële vaste activa; niet aan het productieproces dienstbare materiële vaste activa. Onder de financiële vaste activa worden de volgende zaken opgenomen: aandelen, certificaten van aandelen en andere vormen van deelneming in groepsmaatschappijen; andere deelnemingen; vorderingen op groepsmaatschappijen; vorderingen op andere rechtspersonen en vennootschappen die een deelneming hebben in de rechtspersoon of waarin de rechtspersoon een deelneming heeft; overige effecten; overige vorderingen, met afzonderlijke vermelding van de vorderingen uit leningen en voorschotten aan leden of houders van aandelen op naam. (art. 2:365-2:367 BW).

De passiva worden onderscheiden in het eigen vermogen (fiscaal: fiscaal eigen vermogen; de sluitpost op de fiscale balans), voorzieningen, schulden (langlopend en kortdurend) en de overlopende passiva. Onder de kortdurende schulden vallen die schulden die doorgaans binnen een jaar vereffend worden. Het eigen vermogen wordt commercieel onderverdeeld in het geplaatste kapitaal; agio; herwaarderingsreserves; andere wettelijke reserves, onderscheiden naar hun aard; statutaire reserves; overige reserves; niet verdeelde winsten, met afzonderlijke vermelding van het resultaat na belastingen van het boekjaar, voor zover de bestemming daarvan niet in de balans is verwerkt. Fiscaal kennen wij deze onderverdeling niet. De schulden aan de creditzijde van de balans worden onder andere nader onderverdeeld in: obligatieleningen, pandbrieven en andere leningen; schulden aan banken; ontvangen vooruitbetalingen op bestellingen voor zover niet reeds op actiefposten in mindering gebracht; schulden aan leveranciers en handelskredieten; schulden aan groepsmaatschappijen; schulden aan rechtspersonen en vennootschappen die een deelneming hebben in de rechtspersoon of waarin de rechtspersoon een deelneming heeft, schulden ter zake van belastingen en premieën van sociale verzekering; schulden ter zake van pensioenen; overige schulden. (art. 2:373-2:375 BW).

Schematisch ziet de balans er volgens artikel 2:364 BW als volgt uit:

Activa (debet)	Passiva (credit)
Vaste activa	Eigen vermogen
Immateriële vaste activa	
Materiële vaste activa	
Financiële vaste activa	Voorzieningen
Vlottende activa	
Voorraden	
Vorderingen	Schulden
Effecten	Overlopende passiva
Liquide middelen	
Overlopende activa	
Totaal	Totaal

De winst- en verliesrekening daarentegen geeft de financiële positie van een bepaalde onderneming over een bepaalde periode weer. Een winst- en verliesrekening (artikel 2: 377 BW) wordt ook wel resultatenrekening genoemd. In sommige literatuur wordt de benaming staat van baten (opbrengsten) en lasten (kosten) gebezigd.

De winst- en verliesrekening kent eveneens een debet en een creditzijde. Op de debetzijde staan alle kosten en uitgaven vermeld. Op de creditzijde staan de opbrengsten en de ontvangsten opgenomen. Het verschil tussen de credit- en de debetzijde is het resultaat, de winst. Dit is het commerciële resultaat. Dit resultaat kan zowel positief zijn (dan spreken wij van winst) als negatief (dan spreken wij van verlies).

In een staffelopstelling ziet de winst- en verliesrekening er als volgt uit:

Omschrijving	Debet	Credit
Omzet		€ 10.000
Kosten:		
Autokosten	€ 1.500	
Afschrijvingskosten	€ 1.000	
Huur	€ 2.000	
Overige zakelijke kosten	€ 500	
Totaal kosten:		€ 5.000
Commercieel resultaat		€ 5.000

In een scontro-opstelling staan de opbrengsten rechts en de kosten links:

Uitgaven/kosten	Inkomsten/opbrengsten
Mutaties	Mutaties
Totaal	Totaal

Als er sprake is van winst dan staat dat op de debetzijde van de winst- en verliesrekening. Is er sprake van verlies dan staat dat op de creditzijde van de winst- en verliesrekening. Stel, een ondernemer heeft een omzet van € 100 en € 75 kosten. Dan ziet dat er op de winst- en verliesrekening als volgt uit:

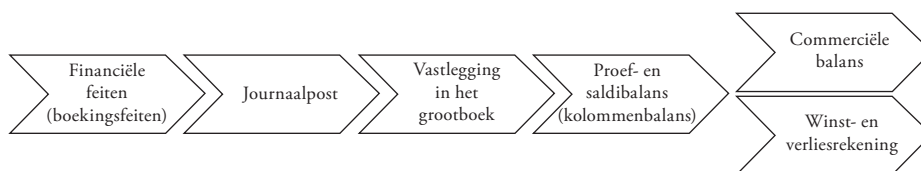
Uitgaven/kosten		Inkomsten/opbrengsten	
Kosten	€ 75	Omzet	€ 100
Winst	€ 25		
Totaal	€ 100	Totaal	€ 100

Wanneer de omgekeerde situatie zich voordoet, ofwel een omzet van € 75 en € 100 kosten, is er sprake van verlies:

Uitgaven/kosten		Inkomsten/opbrengsten	
Kosten	€ 100	Omzet	€ 75
		Verlies	€ 25
Totaal	€ 100	Totaal	€ 100
Baten en lasten uit de gewone bedrijfsuitoefening		€	
af: Belastingen over baten en lasten uit gewone bedrijfsuitoefening		€	
Resultaat uit de gewone bedrijfsuitoefening na belasting		€	
Buitengewone baten en lasten		€	
af: Belastingen over buitengewone baten en lasten		€	
Resultaat na belastingen over buitengewone baten en lasten		€	
af: Overige belastingen		€	
Resultaat na belastingen		€	

In het Besluit modellen jaarrekening 1983⁵ staan de diverse modellen voor het opstellen van de balans en de winst- en verliesrekening opgenomen.

Bij het opstellen van de fiscale jaarrekening wordt uitgegaan van de commerciële of bedrijfseconomische jaarrekening. Op deze jaarrekening vinden correctieboekingen plaats. Om de systematiek van de correctieboekingen goed te kunnen begrijpen is het belangrijk te weten hoe het boekingsproces in een financiële administratie verloopt. De beginbalans van jaar x is de eindbalans van jaar x-1.

De boekingen in een financiële administratie verlopen via een aantal regels. In de volgende paragraaf wordt nader ingegaan op de boekingsregels. De boekingsregels worden aan de hand van voorbeelden nader toegelicht.

5 *Stb.* 1983, 666, laatstelijk gewijzigd op 1 november 2015, *Stb.* 2015, 350.